

## 2. TEORIJSKI OKVIR INTERVENCIJSKIH PROGRAMA

### Međugrupni kontakt

Izravni međugrupni kontakt podrazumijeva interakciju, susret licem u lice između pripadnika dviju grupa, u ovom slučaju domicilne djece i djece izbjeglica. Mnogobrojna istraživanja u psihologiji i drugim znanostima pokazala su kako izravan pozitivan kontakt dovodi do smanjenja predrasuda i poboljšanja stavova prema članovima drugih, vanjskih grupa s kojima stupamo u kontakt.

Poznati američki psiholog Gordon Allport formulirao je još 1954. godine **hipotezu međugrupnog kontakta**, prema kojoj je potrebno zadovoljiti neke temeljne uvjete kako bi kontakt među pripadnicima različitih grupa bio uspješan te kako bi pomogao da loši odnosi među grupama postanu bolji. Ti temeljni uvjeti su:

1. jednak status grupa
2. zajednički nadređeni cilj
3. međuzavisnost grupa (mogućnost suradnje)
4. institucionalna podrška za međugrupni kontakt.

Kako bismo detaljnije opisali ove uvjete, usmjerit ćemo se na kontekste u kojima ih je moguće realizirati. Tu prvenstveno mislimo na školski kontekst, odnosno razred u kojem je moguće zadovoljiti spomenute uvjete. Jedan od najbolje dokumentiranih pristupa primjene međugrupnog kontakta u školama je intervencija suradničkog učenja, a najčešće primjenjivana vrsta suradničkog učenja je tzv. razred slagalica. Radi se o metodi u kojoj pripadnici različitih društvenih grupa (primjerice rasnih ili etničkih) zajednički rade na nekom zadatku koji je jasno strukturiran i koji nastavnik supervizira (Cameron i Abbott, 2017). Nakon tog primjera izravnog kontakta, usmjerit ćemo se na metodu zamišljenog kontakta, koja se također može koristiti za poboljšanje stavova prema članovima vanjskih grupa, osobito onda kada izravni kontakt među grupama nije moguć (primjerice zato što grupe žive odvojeno).

## Suradničko učenje kao metoda

Suradničko učenje je zajednički nazivnik za grupne aktivnosti uzajamnog učenja i poučavanja učenika – poput vršnjačkog mentorstva, grupnog istraživanja, oluje ideja i razreda slagalice – u kojima nastavnik stvara uvjete pozitivne međuzavisnosti, odnosno suradnje između članova grupa (Johnson i Johnson, 2015). Ovakvo učenje obično se odvija u manjim grupama (dva do pet učenika), kako bi svi članovi grupe mogli komunicirati licem u lice. Vrijednost suradničkog učenja kao metode učenja i poučavanja leži u tome što uz akademsko postignuće (usvajanje gradiva i sadržaja aktivnosti) uključuje i socijalni aspekt, odnosno pridonosi usvajanju različitih socijalnih vještina koje na kraju dovode do poboljšanja odnosa među članovima grupa. Cooper i Slavin (2004) navode kako je riječ o suradničkoj aktivnosti organiziranoj tako da učenje ovisi o strukturiranoj razmjeni informacija između članova grupe, gdje je svaki učenik odgovoran za svoje vlastito učenje i doprinosi učenju drugih članova grupe. Važna je uloga nastavnika koji strukturira grupni zadatak kako bi se pojačali socijalni i akademski ishodi učenja, a preporuke za strukturiranje zadatka se temelje na jasnim teorijskim postavkama (Buchs i Butera, 2015).



Aktivnost u razredu, odnosno školski sat koji je strukturiran po načelima suradničkog učenja sadrži sve ranije spomenute Allportove uvjete:

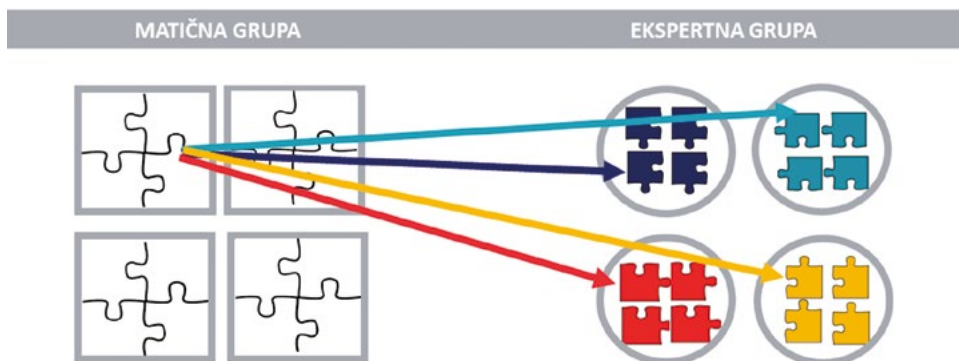
1. jednak status – svi sudionici su u statusu učenika
2. zajednički cilj – članovi grupe su tu kako bi usvojili neki sadržaj ili uspješno obavili zadatak
3. postoji suradnja – učenici moraju međusobno surađivati kako bi postigli cilj i usvojili gradivo ili uspješno izvršili zadatak
4. postoji institucionalna podrška – nastavnik kao predstavnik institucije škole podržava međugrupni kontakt i suradnju među učenicima te tako šalje jasnu i nedvosmislenu poruku da su ta ponašanja očekivana i poželjna.

U suradničkom je učenju, kako mu i samo ime kaže, naglasak na suradnji. Stoga je važno isključiti svaki element natjecanja, a suradnja podrazumijeva da je nužan doprinos svih članova grupe, odnosno da uspješnost zadatka ovisi o svakom članu grupe jer svaki od njih ima jedinstvenu, neizostavnu ulogu bez koje zadatak nije moguće obaviti u potpunosti.

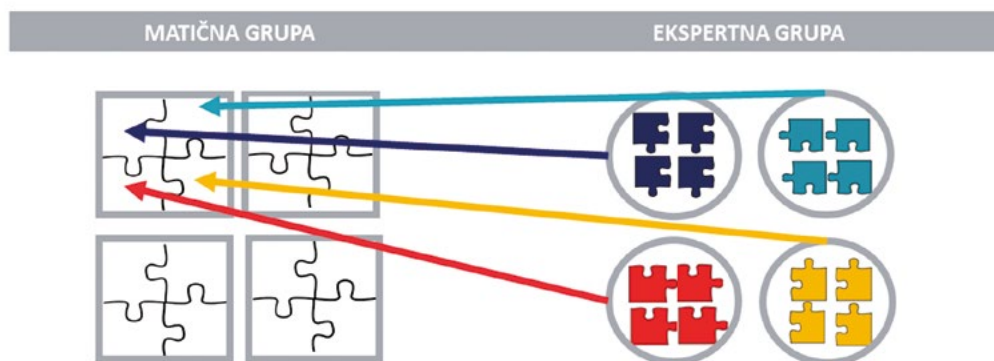
Razred slagalica jedna je od metoda suradničkog učenja koja se pokazala uspješnom, a temelji se upravo na uvjetima pozitivnog međugrupnog kontakta. Kada govorimo o metodi razreda slagalice, važna su dva pojma: a) **matična grupa** – grupa u kojoj učenici uče čitavu zadanu lekciju ili zajednički izvode cijeli zadatak, optimalno broji četiri do pet učenika, i b) **ekspertna grupa** – grupa u kojoj učenici uče/uvježbavaju specifičan dio zadatka u kojem postaju „eksperti“ (otud i naziv grupe), optimalno broji četiri do pet učenika. U idealnom slučaju u ekspertnoj grupi je onoliko učenika koliko ima matičnih grupa, budući da svaka matična grupa u ekspertnu šalje jednoga svojega člana.

Razred slagalica sastoji se od nekoliko koraka:

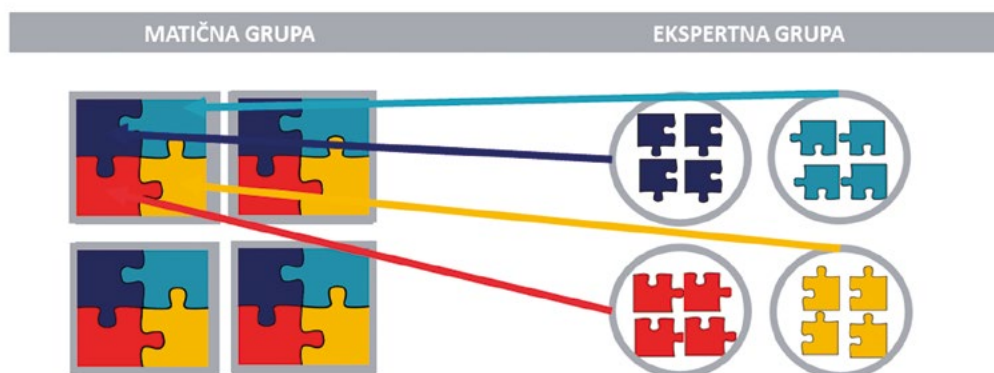
1. Nastavnik podijeli učenike u matične grupe te ih uvodi u temu i sadržaj koji će se na tom satu obrađivati. Važno je već ovdje učenicima objasniti da će jedni drugima prenositi usvojeno znanje i da je važno potruditi se dobro naučiti svoj dio.
2. Nakon toga se zadana lekcija dijeli u nekoliko dijelova, a svaki dio izučava posebna „ekspertna grupa“.
3. Ekspertnu grupu čine učenici iz različitih matičnih grupa, tj. svaki učenik iz svoje matične grupe odlazi u ekspertnu grupu (po jedan učenik iz svake matične grupe odlazi u svaku ekspertnu grupu, kako bi pokrili sve dijelove zadatka).



4. U ekspertnoj grupi učenici iz različitih matičnih grupa rade na zadanom specifičnom zadatku, o kojemu će poučavati ostale članove svoje matične grupe kada se u nju vrate. Učenici se iz ekspertne grupe u kojoj su bili i gdje su usvojili dio zadatka ili uvježbali neku vještinu vraćaju u svoje matične grupe u kojima su bili na početku sata. Dakle, u matičnu se grupu vraćaju „eksperti“ obučeni u jednom specifičnom dijelu zadatka. Nastavnik ide od grupe do grupe i supervizira rad.



5. U matičnim grupama se tada događa „slagalica“ znanja ili vještine koju je trebalo usvojiti: naime, svaki učenik s drugima dijeli ono što je naučio u svojoj ekspertnoj grupi te se tako nadopunjavaju u izvršavanju cjelokupnog zadatka i ostvarivanju zajedničkog cilja – svladavanje cijele lekcije ili vještine. Taj se cilj ne može ostvariti bez doprinosa svakog člana grupe te su u grupi učenici istovremeno i učitelji (poučavaju druge u svojem dijelu ekspertnosti) i učenici (svladavaju dijelove gradiva koje im drugi članovi grupe prenose).



6. Nakon zajedničkog učenja i poučavanja, matična grupa demonstrira naučeno. To može biti primjerice kratka provjera znanja o naučenom gradivu ili grupna izvedba neke zajedničke aktivnosti. Pritom je važno da su zastupljeni elementi iz svih ekspertnih grupa kako bi se ponovno naglasila važnost svakog člana matične grupe za uspješnu izvedbu zadatka.
7. Završni element razreda slagalice je svijest o zajedničkom postignuću. Može se potaknuti nekim jednostavnim načinima, primjerice da si članovi međusobno čestitaju ili „daju pet“.

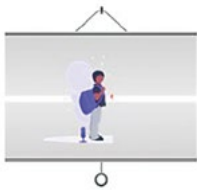
Slijedi opis metode na jednom izmišljenom primjeru školskog sata na kojem se obrađuje tema „Velebit“. Na početku sata nastavnik podijeli učenike u matične grupe, pri čemu ima onoliko grupa koliko je cjelina na koje je nastavnik podijelio lekciju. Potom objasni učenicima kako su to njihove grupe u kojima će zajedno raditi na zadatku i jedni druge poučavati gradivo koje se obrađuje tijekom toga školskog sata. Svaki član matične grupe dobije po jedan dio (specifičniju temu) iz cjeline „Velebit“, a nakon toga se članovi svake od matičnih grupa priključuju članovima ostalih matičnih grupa koji su dobili na učenje istu temu. Tako će svaki učenik iz matične grupe postati ekspert za jednu od ovih specifičnih tema: 1. najpoznatiji vrhovi i podjela Velebita, 2. vodeni svijet Velebita, 3. nacionalni parkovi i parkovi prirode Velebita, 4. biljni i životinjski svijet Velebita i 5. kulturna baština Velebita. Ove cjeline predstavljaju ujedno i ekspertne grupe u kojima po jedan učenik iz svake matične grupe, sada u svojoj privremenoj ekspertnoj grupi, proučava, uči i konzultira se s drugim članovima svoje ekspertne grupe te se dogovaraju kako će svoj dio gradiva najbolje prezentirati ostalim članovima svojih matičnih grupa kada se u njih vrate. Po povratku u matične grupe svaka grupa ima po jednog eksperta za pojedini dio gradiva (1. – 5.) te se tako slaže zajedničko znanje o Velebitu. Svaki član matične grupe poučava ostale o svojoj temi, ali i uči o drugim temama od svojih vršnjaka. Potom članovi matične grupe, primjerice, rješavaju kratki test o naučenom gradivu ili izrađuju zajednički poster. Na kraju sata se naglašava svijest o zajedničkom postignuću kao i to da je svaki pojedini član grupe bio važan za uspješno svladavanje gradiva i rješavanje testa ili obavljanje zadatka, što se i simbolično obilježi međusobnim čestitanjem ili nekim zajedničkim pozdravom.

## Zamišljeni kontakt kao metoda

Izravni kontakt s članovima vanjske grupe koji omogućuje suradničko učenje učinkovit je za razvoj i poboljšavanje međugrupnih stavova i ponašanja. Pa ipak, takav kontakt ima neka ograničenja: teško ga je ili nemoguće primijeniti kada su dvije grupe fizički odvojene jer jednostavno ne postoji dovoljno prilika za izravni kontakt ili takve prilike uopće ne postoje (npr. djeca ne idu u isti razred ili u istu školu, ne sreću se na izvanškolskim aktivnostima ili uopće ne žive u istom gradu, regiji, državi, itd.). Nadalje, kad se različite grupe susreću prvi puta, može se javiti izvjesna doza nesigurnosti, nepovjerenja i opreza, što pak može smanjiti vjerojatnost da djeca započnu razgovor i druženje. Zato se željelo istražiti je li moguće pripremiti osobe za međugrupni kontakt. Drugim riječima, istraživači su postavili pitanje je li moguće članove jedne grupe potaknuti da učine prvi korak, da se približe drugima koje doživljavaju „strancima“ te da drugima i sebi daju priliku za međusobno upoznavanje. Nastojeći prevladati ograničenja izravnog kontakta, ali i kako bi se pojedince pripremio za međugrupni kontakt, razvijene su metode koje se temelje na neizravnom kontaktu. One **ne** podrazumijevaju interakciju licem u lice.

Takva je metoda zamišljeni kontakt, odnosno mentalno predočavanje susreta i druženja s članom vanjske grupe. Prema hipotezi zamišljenog kontakta, koju su predložili socijalni psiholozi Richard J. Crisp i Rhiannon Turner (2009), i samo zamišljanje ugodne, pozitivne interakcije s osobom koja pripada nekoj drugoj, vanjskoj grupi može dovesti do poboljšanja međugrupnih stavova i odnosa. Jednostavnost i ekonomičnost ove metode potaknula je brojna istraživanja njezine učinkovitosti, a rezultati sugeriraju da zamišljanje kontakta zaista može dovesti do pozitivnijih međugrupnih stavova, povećanja razumijevanja i empatije prema članovima vanjske grupe te veće želje za kontaktom u budućnosti (Miles i Crisp, 2014). Iako je najčešće proučavan s odraslim sudionicima, zamišljeni kontakt ima najsnažnije učinke upravo kada se provodi s djecom (Miles i Crisp, 2014). Pozitivni efekti opažaju se na djeci od vrtičke (Birtel i sur., 2019) do srednjoškolske dobi (Turner i sur., 2013). Zbog toga, ali i zato što je vrlo jednostavna za primjenu (ne zahtijeva pripremu posebnih materijala, a djeca u njoj imaju aktivnu ulogu koja olakšava učenje), metoda zamišljenog kontakta može biti korisna u preventivnim i intervencijskim programima u školi.

Primjena metode zamišljenog kontakta u razredu može se podijeliti u četiri koraka. Prvo, učenicima je važno objasniti što će biti njihov zadatak, ali i koga će u njemu zamišljati. U drugom koraku voditelj zadaje scenarij koji opisuje početak kontakta s djetetom izbjeglicom, nakon čega djeca nastavljaju samostalno zamišljati taj kontakt. Važno je osigurati da djeca zaista zamisle *ugodnu* (a ne neugodnu) *interakciju* (dakle, razgovor ili druženje) s članom ciljane vanjske grupe (s djetetom izbjeglicom, a ne s nekim prijateljem iz razreda). Treći i četvrti korak služe kako bi se dodatno pojačalo i produbilo zamišljanje scenarija pozitivnog kontakta s djecom izbjeglicama. Učenici u trećem koraku sudjeluju u nekom obliku individualnog pojačavanja učinka zamišljanja, primjerice tako da nacrtaju ono što su zamislili, opišu zamišljeni scenarij svojim riječima ili nacrtaju strip. Četvrti, posljednji korak je grupni razgovor na razini razreda, koji također ima ulogu pojačavanja učinka zamišljanja. U tom koraku oni učenici koji to žele mogu pred razredom prepričati što su zamislili ili pokazati svoj crtež i objasniti što se na njemu nalazi.



1. Uvod i definicija vanjske grupe



2. Zamišljanje



3. Individualno pojačavanje učinka



4. Grupno pojačavanje učinka

Kada je riječ o integraciji djece izbjeglica u hrvatskim osnovnim školama, metoda zamišljenog kontakta primarno je predložena kao način pripreme razreda za dolazak novog učenika koji je izbjeglica, dakle, prije nego što dijete stigne u svoj novi razred. Zamišljeni kontakt usmjeren je na upoznavanje i razumijevanje pojma djece izbjeglica, priprema domicilne učenike za kasniji izravni kontakt, potiče ih da budu otvoreniji za iniciranje kontakta i sklapanje novog prijateljstva.